Đorde Borozan

Demografski identitet Srba i Hrvata u Jugoslaviji prema popisima stanovništva od 1921. do 1991. godine

Sudeći prema tegobnim iskustvima u ostvarivanju prava na nacionalni identitet, moglo bi se postaviti pitanje nije li Jugoslavija od 1918. do 1991. opstajala kao artificijelna tvorevina i u znatnoj mjeri bila država *situacionih identiteta* i *mimikrijskih promjena.* Čini se da su politički modeli osporavanja i iznuđena priznavanja nacionalnih identiteta suštinski odredili njen neuspjeh kao političke zajednice *jugoslovenskih naroda* te manjinskih etničkih naroda i grupa koji su je činili.

Sažimajući istorijsko iskustvo Jugoslavije kao države nesumnjivog prosperiteta, ona je, ipak, sticajem unutrašnjih i međunarodnih okolnosti prestala da postoji u posljednjoj deceniji minulog vijeka. U novonastalim okolnostima otvaraju se u vezi sa njom brojna pitanja od kojih, čini nam se, poseban značaj imaju promišljanja glavnih aktera državnog projekta i shvatanja nacionalnih identiteta kao integrativnih i dezintegrativnih činilaca tokom njenog stvaranja, trajanja i razaranja.

Sagledavanje činjenica i na njima zasnovanih spoznaja iz domena demografske faktografije, koje pomažu razmatranja međunacionalnih odnosa i učinka nacionalnih političkih elita u ostvarivanju sopstvenih i drugih nacionalnih identiteta, imaju poseban značaj. Stoga suštinu ovog priloga čini

traganje za odgovorom na pitanje - u kojoj je mjeri demografska prepletenost i upućenost Srba i Hrvata bila dodatno opterećenje istorijskoj svijesti o prostornom, nacionalnom i vjerskom predubjeđenju i pravu?

Izvori podataka za demografsku analizu etničke razuđenosti Srba i Hrvata po jugoslovenskom prostoru od 1921. do 1991. godine, prema popisima, statističkim izvještajima i podacima iz relevantne literature, sadrže niz nepreciznosti usled kojih je ovako naznačenu temu teško kanalisati u *poželjnom smjeru*. Naime, različiti podaci, sadržani u statističkim godišnjacima, enciklopedijama, analizama nacionalnih statističkih zavoda, pregledima nacionalnog, konfesionalnog, društveno-ekonomskog razvoja, kao i drugi pokazatelji o kretanju socijalne strukture, svedeni na uporedive relacije, sadrže samo elemente za analiziranje demografske slike Srba i Hrvata na prostoru Jugoslavije.

No, uprkos ovim ograničenjima i razlikama u preciznosti navedenih brojki i procenata, analitičke procjene, ipak, relativno dobro osvetljavaju ovo pitanje i otvaraju niz drugih pitanja iz sfere međunacionalnih, konfesionalnih i multikulturalnih odnosa ovih dvaju najbrojnijih populacija u Jugoslaviji. Među pitanjima koja ovako korišćeni podaci inspirišu, svakako su i ona o teškom sporazumijevanju nacionalnih elita i političkom neshvatanju države kao opšteg interesa i zajedničkog cilja sa jasno definisanim sopstvenim nacionalnim, konfesionalnim, kulturnim i društveno-ekonomskim interesima.

Analizirana politička iskustva pokazuju da srpska elita nije imala dovoljno razumijevanja za vrlo naglašeni zahtjev hrvatske elite da se definiše teritorijalni te ispoštuje tradicionalni državnopravni i nacionalni identitet Hrvata. Isto tako, nasuprot forsiranom monarhizmu i centralizmu sa

srpske strane, s hrvatske se protežirao konfederalni i federalni model državnog uređenja sa republikanizmom kao pratećim političkim rešenjem. Čini se da su svi ključni nesporazumi srpskog i hrvatskog političkog vodstva nastajali i razvijali se na ovim razlikama. Stalne tenzije oko ovih pitanja postale su vremenom osnova opterećenjima srpsko-hrvatskih odnosa u sferama politike, kulture, religije, jezika, ekonomije i društva. Sve to uticalo je da razlike u mentalitetu, etničkom i konfesionalnom *karakteru* i tradiciji življenja eskaliraju u periodima kriza. Tako se razotkrivala sva uzaludnost prikrivanog i *žrtvovanog* državnopravnog i nacionalnog identiteta u cilju održavanja državnog jedinstva. Čini se da političke elite nijesu iskoristile mogućnosti demokratskih rješenja da, uporedo sa sopstvenim poimanjem identiteta, dograđuju državno i nacionalno zajedništvo.

A Jugoslavija je doista bila država oktroisanih nacionalnih identiteta. Sa tri priznata identiteta u monarhističkom i tri u republikanskom periodu, ostvarenima pragmatičnim putem, uz neshvatanje demokratske suštine etničkih, vjerskih i tradicionalnih istorijskih posebnosti, svi nacionalni identiteti bili su predmet neshvatljivo dugih osporavanja i uzaludnog polemisanja, uz odsustvo političkog sluha, bahato i nasilno nametanje prvo centralizma, a zatim federalizma, kao jedinih modela, proglašavajući ih, bez referendumske provjere, voljom i interesom čitavog naroda, te nametanje ustavnih rješenja iznuđenih voljom revolucionarnog subjekta. Stoga su - i u periodu monarhizma i republikanizma - političke elite administrativno i teritorijalno uređivale te preuređivale jugoslovensku državu odlažući mogućnost demokratskog opredjeljenja stanovništva koje je optiralo za život u zajednici.

Ma kakvim razlozima branili njen smisao nastanka i postojanja, *istorijska misija* Jugoslavije u Jugoistočnoj Evropi, evidentno značajna, prestala je početkom 90-tih godina minulog vijeka. Novonastale države dobijaju svojstva u kojima odlučujuću ulogu imaju nacionalni identiteti, a njihova državna i međunarodna implementacija ostvaruje se u uslovima snažnog uticaja međunarodne zajednice.

Tokom proteklog vijeka, političke elite, kao reprezenti nacionalnih identiteta Srba i Hrvata u Jugoslaviji, isprobali su pomenute modele političkog življenja, ostavljajući za sobom teško naslijeđe i na demografskom planu, s mnoštvom problema, opterećenja, nerazumijevanja i predubjeđenja. Može se reći da je u svim ključnim i prekretničkim događajima - 1921, 1929, 1939, 1945, 1974. i 1991. godine - bilo previše netolerancije, političkog inata, uzajamnog optuživanja, ignorisanja, osvetništva, represivnog ponašanja, mržnje i sukoba. Pokazalo se da strančarenju skloni prvaci na jednoj i drugoj strani nijesu bili dorasli izazovima vremena.

Iza parola o *državnom i narodnom jedinstvu* u *prvoj*, odnosno *bratstva i jedinstva* u *drugoj Jugoslaviji* sklanjao se pod politički tepih suštinski problem jasnog i demokratskog definisanja hrvatskog i srpskog interesa u političkom, teritorijalnom, nacionalnom i vjerskom pogledu. Naime, prikrivajući, zanemarujući i sputavajući ove interese iz pragmatičnih političkih razloga, bježalo se od stvarnosti koja je bivala sve ružnija. A osnov svega što se kao negativno iskustvo tokom decenija nataložilo bio je *početni grijeh* učinjen načinom donošenja *Vidovdanskog ustava* 1921. godine.

Stanje na prostoru Jugoslavije u prvima godinama poslije Prvoga i Drugoga svjetskog rata bilo je pogodno političkim

elitama za nametanje unitarno-centralističkih rješenja. Odsustvo demokratskih formi pri odlučivanju o državnom i narodnom jedinstvu, odnosno dobrovoljnom zajedništvu zloupotrebljeno je na sličan način. U oba slučaja loša politička rješenja dovela su do protežiranja jugoslovenstva kao nadnacionalne ideologije, pravdajući to potrebom veće nacionalne integracije. Naime, kada se *Ustavom* iz 1921. nametnuto rješenje pokazalo neodrživim u praksi, pristupilo se formalnoj decentralizaciji na teritorijalnom planu uz političku integraciju putem jugoslovenstva kao zajedničke ideologije tri konstitutivna naroda (srpskog, hrvatskog i slovenačkog). Nešto slično, u sasvim drugim okolnostima, desilo se sa *Ustavom* iz 1946. godine: *Ustavnim zakonom* iz 1953. naglašena je još i potreba za federacijom *novog tipa* u kojoj *nove generacije misle i osjećaju jugoslovenski*. Na taj način se ponovo pristupilo pragmatičnoj upotrebi *jugoslovenstva* za ciljeve *jedinstvene jugoslovenske zajednice*, sve češće nazivanom *socijalističkom zajednicom*, uz svođenje republičkih nacionalizama na nivo *lokalnih nacionalizama*. Tezama o *slivanju interesa* radnih ljudi i građana u uslovima samoupravljanja naslućivala se, opet, svojevrsna potreba za *jugoslovenskom nacijom*, iako se naglašavalo da to nema veze sa ranijom upotrebom integralnog jugoslovenstva.

Bilo bi upravo stoga zanimljivo potražiti odgovore na pitanja u kojima okolnostima te zarad kakvih pragmatičnih interesa i političkih ciljeva su političke elite Srba i Hrvata pribjegavale korišćenju *integralnog jugoslovenstva* i *jugoslovenstva* kao garanta očuvanja *jedinstvene jugoslovenske zajednice*. S razlogom se može postaviti pitanje korišćenja ove *maglovite ideologije* u nacionalnim strategijama hrvatske, odnosno srpske elite.

Što se popisa stanovništva tiče, nemamo pouzdane podatke o broju *Jugoslovena* u Kraljevini Jugoslaviji, pa ćemo se, za ilustraciju, poslužiti samo podacima iz poslednjeg popisnog perioda 1981-1991. koji su svakako indikativni za proučavanje *situacionih identiteta*. Naime, prema popisu iz 1981. godine 1.209.024 opredijeljena kao *Jugosloveni* činili su 5,4%, da bi 1991. opali na 710.394 opredijeljena kao *Jugosloveni*, odnosno na 3% ukupno popisanih. U Srbiji, pak, broj je onih koji su se izjašnjavali kao *Jugosloveni* 1981. godine bio 441.941 (4,7%), a 1991. - 317.739 (3,2%). A u Hrvatskoj je 1981. godine bilo 379.058 (8,2%) *Jugoslovena*, a 1991. se njihov broj smanjio na 104.728 (2,2%). Pad broja *Jugoslovena* ukazuje na spontanu ili usmeravanu etničku homogenizaciju unutar pojedinih grupa, a porast *neizjašnjenih* na distanciranje od preovlađujućih tokova etničkih odnosa.

Čini se da je ovaj politički upotrebljavani i zloupotrebljavani eufemizam prvo nestao iz političkih kalkulacija hrvatske elite koja je, nezadovoljna državnim i nacionalnim statusom Hrvata u Kraljevini Jugoslaviji, forsirala pitanje hrvatske samosvojnosti u državnopravnom i teritorijalnom pogledu. No, za političku elitu Srba, jugoslovenstvo je ostalo najbolje vezivno tkivo za sve koji su nedoumice oko iskazivanja nacionalnog opredjeljenja i poistovjećenja sa ostvarenim državnim i nacionalnim jedinstvom vezivali za državne institucije. Sa druge strane kroz jugoslovenstvo se iskazivala nesumnjiva potreba vlasti za očuvanjem *državnog i narodnog jedinstva*, iako se u znatnoj mjeri labavila matrica srpskog nacionalnog opredjeljenja odsustvom potrebe razvijanja sopstvenog nacionalnog interesa. Ideja ostvarenog nacionalnog jedinstva u formi *troplemenog naroda* umanjila je potrebu srpske elite da insistira na nacionalnoj, kul-

turnoj i duhovnoj integraciji. Tek u vrijeme dubokih previranja u srpskim građanskim i političkim krugovima, u drugoj polovini 30-tih godina 20. vijeka, pokrenuta su ova pitanja preko Srpskog kulturnog kluba. Krajnji cilj tako otpočete aktivnosti bio je pretvaranje jugoslovenstva od apstraktne ideologije, negirajuće prema srpstvu, hrvatstvu i slovenstvu, u *organsku zajednicu svih snaga koje osjećaju istovremeno i svoju osobenost i svoju međuzavisnost*.

Uostalom, svaka upotreba jugoslovenstva od strane političkih elita u monarhističkoj i republikanskoj Jugoslaviji nastajala je u izrazito kriznim situacijama i završavala se politički utilitarnim korišćenjem.

Na osnovu međusobnog političkog iskustva srpske i hrvatske političke elite, smisao *državnog i narodnog jedinstva* u *prvoj*, odnosno *zajedništva, bratstva i jedinstva* u *drugoj Jugoslaviji* ostvarivao se uz osporavanje, suzbijanje i tegobno prihvatanje sopstvenih i drugih nacionalnih identiteta. Da su *mimikrijske promjene* i *situacioni identiteti* karakteristika gotovo čitavog jugoslovenskog prostora, pokazuju i podaci o broju turske populacije u periodu 1948-1953. i muslimanske populacije od 1948. do 1961. godine. Demografsko povećanje broja Turaka vezuje se za mogućnost iseljavanja u Tursku, a političko-normativni termin *Musliman* imao je za posledicu promjenu klasifikacije u periodu 1961-1971. sa 900.000 na 1.700.000. U periodu 1971-1981. godine, čija je osnovna karakteristika početak i artikulacija etničkih i političkih razlika sa naglašenim nacionalnim identitetom, broj *Jugoslovena* se povećao sa 237.000 na 1.209.000 lica. Međutim, kada se kriza produbila, a mogućnost opstanka federacije postala neizvjesna, broj *opredijeljenih Jugoslovena* opao je na trećinu. Do popisa iz 1991. Bunjevci i Šokci ubrajani su,

pak, u Hrvate. I varijacije o broju Srba u Crnoj Gori na karakterističan način ilustruju uticaj politike na društvena zbivanja. Naime, prema popisu 1948. godine, Srba u Crnoj Gori bilo je 6707, zatim 1971. godine 39.515, pa 1981. - 19.407 i, najzad, 1991. godine 57.176. Prema statističkim analizama zabilježene su i situacije određenog pritiska pri izjašnjavanju. U popisnom periodu 1961-1971. takvi slučajevi odnosili su se na Turke, *Muslimane* i Rome da se izjasne kao Albanci i na *Muslimane* u Makedoniji da se opredijele kao Makedonci.

Demografski podaci o Srbima i Hrvatima

- Učešća Srba i Hrvata u ukupnom stanovništvu:

Prema popisima stanovništva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije od 1921. i 1931. godine, Federativne Narodne Republike Jugoslavije od 1948, 1953. i 1961. te Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije od 1971, 1981. i 1991. godine, učešće Srba i Hrvata u ukupnom broju stanovništva iznosilo je, prema prvome popisu 1921. godine, 4.791.000 (44,57%) Srba i 3.427.000 (23,9%) Hrvata, a prema poslednjem popisu 1991. Srba je bilo 8.526.872 (36,2%), a Hrvata 4.636.700 (19,7%). Statistički podaci o Srbima i Hrvatima u Jugoslaviji pokazuju da se brojnost tih populacija kretala ovako: Srba je 1921. bilo 4.791.000, 1931. - 5.848.000, 1948. - 6.547.117, 1953. - 7.065.923, 1961. - 7.806.152, 1971. - 8.143.246, 1981. - 8.140.507 i 1991. - 8.526.872; Hrvata je 1921. bilo 3.427.000, 1931. - 3.788.000, 1948. - 3.784.353, 1953. - 3.975.550, 1961. - 4.239.809, 1971. - 4.526.782, 1981. - 4.428.043. i 1991. - 4.636.700. Napominjemo da je broj Srba i Hrvata prema popisima za 1921. i 1931. naveden na

osnovu procjene broja stanovnika 1945. na teritorijama Srbije sa pokrajinama i Hrvatske.

Kada se uzme u obzir poslednji popisni period (1981-1991), Srbi su 1981. činili 36,3, a 1991. - 36,2% stanovništva Jugoslavije. U istom periodu Hrvati su u ukupnom stanovništvu zastupljeni sa 19,7% - i 1981. i 1991. godine.

- Stanovništvo Srbije i Hrvatske:

U periodu od 1948. do 1991. u Srbiji sa pokrajinama je, prema statističkim podacima, ukupno živjelo: 1948. - 6.528.000, 1953. - 6.979.000, 1961. - 7.664.000, 1971. - 8.466.000, 1981. - 9.332.000 i 1991. - 9.791.000 stanovnika. U istom periodu u Hrvatskoj je bilo ukupno: 1948. - 3.780.000, 1953. - 3.936.000, 1961. - 4.169.000, 1971. - 4.342.000, 1981. - 4.601.000 i 1991. - 4.760.000 stanovnika.

- Srbi i Hrvati izvan svojih republika:

Izvan Srbije sa pokrajinama 1981. živjelo je Srba: u Bosni i Hercegovini (BiH) 1.320.644 (32%), u Hrvatskoj 531.502 (11,5%), u Crnoj Gori 19.407 (3,3%), Makedoniji 44.613 (2,3%) i Sloveniji 42.182 (2,2%). Prema popisu iz 1991. izvan Srbije sa pokrajinama bilo je Srba: u BiH 1.369.258 (31,4%), Hrvatskoj 580.762 (12,2%), Crnoj Gori 57.176 (9,3%), Sloveniji 47.097 (2,4%) i Makedoniji 44.159 (2,2%).

Prema popisu iz 1981. Hrvata je izvan Hrvatske bilo: u BiH 758.136 (18,4%), a u Srbiji sa pokrajinama 149.386 (1,6%), a prema popisu iz 1991. godine: u BiH 755.892 (17,3%), a u Srbiji 109.214 (1,1%).

Od ukupnog broja Srba, prema popisu iz 1991. godine, u drugima republikama Jugoslavije živjelo je 2.162.358 Srba i 720.065 Hrvata.

- Srbi i Hrvati u svojim republikama:

U Srbiji sa pokrajinama je 1981. od ukupnog broja stanovnika (9.313.677) Srba bilo 6.182.159 (66,4%), a prema popisu iz 1991. od ukupnog stanovništva (9.791.475) Srba je bilo 6.428.420 (65,8%).

U Hrvatskoj je 1981. od ukupnog stanovništva (4.601.469) Hrvata bilo 3.454.661 (71,5%), a 1991. od ukupno 4.760.344 stanovnika, Hrvata je bilo 3.708.308 (77,9%).

U periodu 1981-1991. Srbi i Hrvati imali su isti prirodni priraštaj (2,2%) po stopi na 1000 stanovnika. Naime, Srbi u ovom periodu bilježe priraštaj od 182.421, a Hrvati od 95.401 stanovnika.

Stepen koncentracije Hrvata u Hrvatskoj u 1981. sa oko 70% povećao se u 1991. na oko 80%. U istom periodu stepen koncentracije Srba u Srbiji sa 75,9% u 1981. smanjio se na 74,4% u 1991. godini. (U navedenom periodu Slovenaca u Sloveniji bilo je 97,7% u 1981, odnosno 99,3% u 1991. godini; Makedonaca u Makedoniji 95,9% u 1981, a 95,9% u 1991. godini; Crnogoraca u Crnoj Gori 69,2% 1981, odnosno 70,6% 1991. godini; Albanaca na Kosovu i Metohiji 74,4% u 1981, i Mađara u Vojvodini 91,1% u 1991. godini).

- *Procentualne zastupljenosti Srba i Hrvata u stanovništvu opština po republikama:*

Procentualna zastupljenost Srba u stanovništvu opština po republikama, a prema popisu iz 1991. godine: Srbija - u 101 opštini centralne Srbije procentualna zastupljenost Srba je 87,3%; u 45 opština Vojvodine 57,3%, a na Kosovu i Metohiji u 31 opštini 10%; u 106 opština BiH 31,4%, u 100 opština Hrvatske 12,2%, u 20 opština Crne Gore 9,3%, u 60 opština Slovenije 2,4% i 30 opština Makedonije 2,2% Srba.

Procenat Hrvata u stanovništvu opština po republikama prema popisu iz 1991: u 100 opština Hrvatske 79,9%, u 106 opština BiH 17,3%, u 60 opština Slovenije 2,7%, u 177 opština Srbije sa pokrajinama 1,1% i u 20 opština Crne Gore 1% Hrvata.

- *Ukupno nesrpsko i nehrvatsko stanovništvo u Srbiji i Hrvatskoj:*

Prema popisu iz 1981. u Srbiji sa pokrajinama živjelo je 6.182.159 Srba i 3.131.518 nesrpskog stanovništva, a 1991. bilo je 6.428.420 Srba i 3.363.055 nesrpskog stanovništva. U Hrvatskoj je u 1981. živjelo 3.454.661 Hrvata i 1.156.808 nehrvatskog stanovništva, a 1991. bilo je 3.708.308 Hrvata i 1.052.036 nehrvatskog stanovništva.

- *Podaci o privrednom, kulturnom i sl. razvoju Srbije i Hrvatske te raspored stanovništva, broj domaćinstava i sl.:*

Tempo privrednog razvoja Srbije i Hrvatske u periodu 1948-1981. godine, prema statističkim podacima o prosječnoj godišnjoj stopi rasta, iznosio je: 1) društveni pro-

izvod u Srbiji kretao se po stopi od 6%, industrijska proizvodnja 9,1%, a poljoprivredna 3%; 2) društveni proizvod u Hrvatskoj kretao se po stopi 6,2%, industrijska proizvodnja 8,2%, a poljoprivredna 2,5%.

Investicije u osnovna sredstva za period 1952-1980. u Srbiji iznosile su oko 631,5 milijardi dinara, a u Hrvatskoj za isti period 421,5 milijardi dinara. Poljoprivredno stanovništvo Srbije sa 72,3% u 1948. smanjilo se na 35,1% u 1981. godini, a gradsko stanovništvo povećalo sa 22,5% u 1953. na 49,4% u 1981. godini. Poljoprivredno stanovništvo Hrvatske u istom periodu opalo je sa 62,4% u 1948. na 22,3% u 1981. godini, a gradsko stanovništvo povećalo se sa 24,3% u 1953. na 49,8% u 1981. godini.

Učešće industrijskih u ukupnom broju radnika za period 1952-1981. u Srbiji bilježi porast sa 30% na 37%, a u Hrvatskoj sa 33% na 35%.

U društvenom proizvodu Jugoslavije Srbija je 1947. godine učestvovala sa 39%, a Hrvatska sa 25%, a 1980. Srbija sa 37%, a Hrvatska sa 25,9%.

Procenat nepismenog stanovništva u Srbiji se sa 26,8% u 1948. smanjio na 17,3% u 1981. godini, a u Hrvatskoj u istom periodu sa 15,6% na 9%.

Broj domaćinstava se u Srbiji 1948. sa 1.486.000 povećao na 2.564.000 u 1981. godini, a u Hrvatskoj sa 960.000. u 1948. na 1.419.000 u 1981. godini.

Srbija je 1971. izvezla roba u vrijednosti 18,6 milijardi dinara, a u 1981. - 107,3 milijardi dinara. Hrvatska je 1971. izvezla roba u vrijednosti 13,7 milijardi dinara, a 1981. godine - 66 milijardi dinara.

Srbija je 1971. uvezla roba u vrijednosti 25,1 milijardi dinara, a 1981. - 142 milijarde dinara. Hrvatska je 1971.

godine uvezla roba u vrijednosti 22,2 milijardi dinara, a 1981. godine - 108,5 milijardi dinara.

Radio-stanica je u Srbiji 1947. godine bilo pet (tri u Srbiji bez pokrajina), a 1980. godine 52. U Hrvatskoj je 1947. bilo četiri, a 1980. - 52 stanice.

U Srbiji je 1948. izlazilo 123 lista (98 na užem području) i 170 časopisa, bila su 583 narodna i radnička univerziteta, radilo 296 bioskopa i 25 pozorišta. U 1980. izlazio je 1131 list, 634 časopisa, dok se broj narodnih i radničkih univerziteta smanjio na 145, a broj bioskopa uvećao na 518 i pozorišta na 31.

U Hrvatskoj je 1948. izlazilo 75 listova i 26 časopisa, bilo je 236 narodnih i radničkih univerziteta, 186 bioskopa i 14 pozorišta. U 1980. izlazilo je 667 listova, 304 časopisa, dok se broj narodnih i radničkih univerziteta smanjio na 91, a broj bioskopa uvećao na 317 i broj pozorišta smanjio na 11.

Navedeni statistički podaci ukazuju na niz sličnosti i razlika dragocjenih za sagledavanje demografskih karakteristika značajnih za izučavanje nacionalnih identiteta Srba i Hrvata - najbrojnijih populacija u Jugoslaviji od 1918. do 1991. godine.

Sažetak

U tekstu se, sažimajući istorijsko iskustvo *obje Jugoslavije* poslije 1918. do 1991. godine, u kojima su političke i nacionalne elite Srba i Hrvata imale presudnu ulogu, istražuje jedna manje poznata dimenzija njihova odnosa. Autor je, analizirajući pitanje identiteta Srba i Hrvata, uočio da je pri tome demografski faktor imao osobit značaj.

Jugoslavija u periodu monarhije i republike bila je država *situacionih identiteta* - u njoj je ostvarivanje nacionalnih identiteta, iznuđivanjem i

korišćenjem političkih okolnosti, zapravo predodredilo neuspjeh državnog projekta. Ona se time pokazala kao *zajednica naroda*, ali ne i kao *država po mjeri svih i za sve*.

Zusammenfassung

In diesem Text wird die historische Erfahrung der *beiden jugoslawischen Staaten nach 1918 bis 1991, in der politische und nationale Eliten der Serben* und Kroaten eine entscheidende Rolle hatten, zusammengefaßt, um eine weniger bekannte Dimension im Verhältnis zwischen diesen Eliten zu erforschen. Der Autor stellte fest, indem er die Frage der Identität von Serben und Kroaten analysierte, daß der demographische Faktor dabei eine besondere Rolle hatte.

Jugoslawien war zur Zeit der Monarchie und der Republik ein Staat der *situativen Identitäten,* in dem die Verwirklichung von nationalen Identitäten durch Erpressung und Ausnutzung von politischen Umständen das Projekt eines einheitlichen Staates eigentlich zum Scheitern verurteilte. Der Staat wurde damit zu einer *Gemeinschaft der Völker,* aber nicht zu einem *Staat nach Maß aller und für alle.*

Summary

The paper summarizes historical experience of *both Yugoslav states*, after 1918 and up until 1991, in which political and national elites of Serbs and Croats played the essential role. It also deals with a less known dimension of the relationship between them. Analyzing the question of identity of Serbs and Croats, the author observed that the demographic factor had a special significance in this issue.

During the period when it was a monarchy and a republic, Yugoslavia was a state of *situational identities* – where obtaining a national identity by extortion and taking advantage of political circumstances, actually predetermined the failure of it becoming a state. Yugoslavia proved to be a *union of nations*, but not a *state made to the measure of all and for all*.